

Brezilya'nın Topraksız Kırsal İşçi Hareketinin Sosyo-Dinsel Kökenleri^{1*}

Michael Löwy

İngilizceden çeviren: Ecehan Balta

1996 yılında Eldorado dos Carajas yakınlarında bir yolu işgal eden on dokuz Brezilyalı topraksız *köylü*nün katliamından sorumlu askeri polis olaydan beş yıl sonra cezadan muaf tutulmasına karşı başlatılan geniş çaplı protesto, uluslararası kamuoyunun dikkatini bir kez daha Topraksız Kırsal İşçi Hareketi'ne (MST- Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra¹) çekmiştir. Bu hareket, üyelerinin “capanga” olarak adlandırılan büyük toprak sahiplerinin temsilcileri ya da polis tarafından öldürülmesi ya da katledilmesine rağmen, fakirlerin fakiri diye nitelendirilen Brezilyalı kırsal işçilerin örgütlenmesi, bilinçlendirilmesi ve seferber edilmesi konularındaki çalışmalarını ısrarla sürdürmektedir. Bu hareketin kökenleri ya da nedenleri nelerdir?

Tarihçi Eric Hobsbawm “ilkel” ve milenaryan² kırsal hareketleri konu alan ünlü çalışmasında, kapitalizmin geleneksel *köylü* toplumlara saldırısı, ekonomik liberalizmin ortaya çıkışı ve ticari sosyal ilişkilerin söz konusu toplumlar için gerçek bir felaketi ve bu toplumların bozulmasına ve sapmasına yol açan gerçek bir sosyal afeti temsil ettiği gözleminden hareket etmektedir. Köylüler için modern kapitalist dünyanın, anlaşılmaz ekonomik güçlerin etkisi ile mi, yoksa acımasız bir saldırı yoluyla hükümetin ele geçirilmesi veya değiştirilmesi yoluyla mı geldiği belirsizdir; ancak bu durum *köylüler* tarafından kendi yaşam tarzları için hayati sayılan bir saldırı olarak algılanmaktadır. Dayanılmaz şekilde adaletsiz olarak yaşanan bu yeni düzene karşı düzenlenen toplu *köylü* ayaklanmaları genelde barış ve refah amacıyla yapılmaktadır (Hobsbawm, 1959: 3, 67, 119).

Antonio Conselheiro liderliği altında on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Brezilya'nın Kuzey kesimlerindeki fakir *köylüler* tarafından kurulan Canudos köyü örneğindeki olduğu gibi, bu hareket geçmişe ait bir olay olarak kalması halinde, Hobsbawm'ın ispat

* *Monthly Review* dergisinin Ocak 2001 sayısından çevrilmiştir.

- 1 Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra (MST)'nin Topraksız Köylü Hareketi olarak dilimize yerleşmiş bir kullanımı olmakla birlikte, doğru çevirisi Topraksız Kırsal İşçileri Hareketi'dir. Biz de, “köylü” ve “kırsal işçisi” arasındaki terminolojik farkı ortadan kaldırmamak için, MST'yi böyle çevirmeyi uygun bulduk (ç.n.)
- 2 Millenarianism: İsa'nın yeryüzünde bin yıllık bir dönem boyunca hüküm süreceğine ve bu dönemde barış ve mutluluğun egemen olacağına dair dini inanç (ç.n.)

ettiği gibi, yenilmeye mahkumdur; *köylülerin* “mistik” ve “pre-politik” ayaklanması uzun ve kanlı bir çatışmanın ardından ordu tarafından bastırılmıştır. Fakat, 1891-1894 Sicilya *Köylü Birliği*’nde olduğu gibi, bu durum fiili bir modern toplumsal hareket için bir dayanak noktası haline gelebilir. Elbette Sicilyalı *köylüler*, birliklerce öğretilen bu sosyalizmi, Tanrı’nın iradesi çerçevesinde yoksulluk, açlık ve soğukun olmadığı yeni bir dünyanın gelişini müjdeleyen yeni bir din, gerçek bir İsa dini (zenginlerle ittifak yapan papazlarca ihanete uğramış bir din) olarak algıladıkları ölçüde, hareket “ilkel” ve milenaryan olarak kalmıştır. Gösterilerinde ve diğer eylemlerinde haçlar ve kutsal işaretler kullanmışlar ve büyük bir kadın nüfusu katılımı sayesinde baskı yoluyla bertaraf edilene kadar 1891-1894 yılları arasında bir salgın gibi yayılmışlardır. *Köylü* toplulukları, yeni bir adalet devrinin çok yakında geleceği inancı ile kışkırtılmıştır (Hobsbawm, 1959: 98-101).

Yine de, sosyalistlerin modern örgütlenme uygulamaları sayesinde, daimi *köylü* hareketleri 1894 yılındaki yenilgiye rağmen Sicilya’nın belirli bölgelerinde kök salabilmiştir: “Başlangıçtaki milenaryan coşkuları daha dayanıklı olan bir şeye dönüşmüştür: modern sosyal-devrim hareketine daimi ve örgütlü bir bağlılık.” Hobsbawm’ın görüşüne göre bu gelişim sadece “eski”nin yerini “modern”in almasından ibaret değildir; tam tersine birincinin ikinci ile bir tür diyalektik entegrasyonu söz konusudur: Sicilya deneyimi “milenaryanizmin zorunlu olarak geçici bir olgu olmadığını ancak uygun koşullar altında daimi ve son derece katı ve dayanıklı bir hareket biçiminin temellerini oluşturabileceğini göstermektedir” (Hobsbawm, 1959: 101-105).

Büyük İngiliz tarihçisi tarafından yapılan bu analiz neredeyse kelimesi kelimesine Brezilya’da 1985 yılından kurulan Topraksız Kır İşçileri Hareketi’ne uymaktadır; tek istisna on dokuzuncu yüzyıldaki Sicilyalı sosyalist ajitatörlerin rolünü burada özgürlük teolojisi olarak adlandırılan yeni bir Hıristiyan sosyalizminden esinlenen Brezilya Katolik Kilisesi işçilerinin almasıdır.

Bugün MST Brezilya ve bütün Latin Amerika’daki en önemli toplumsal hareketlerden birisidir.³ Bu hareket, binlerce köylü, fakir çiftçi, *posseiros* (tasarruf hakları olmayan küçük toprak sahipleri) ve maaşlı tarım işçilerini- bunların büyük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır- toprak sahipliğinin aşılması zor eşitlikçi olmayan yapısına karşı azimli bir mücadele vermek ve radikal bir tarım reformu gerçekleştirmek üzere bir araya getirmektedir. “Kırsal işçiler” terimi, ortak payda olarak çalışma ve sınıfı vurgulayan ve neoliberalizme karşı kent işçileriyle kurulması gereken ittifakın temelini oluşturan bu çeşitliliği içine almaktadır.

Tamamen laik olan ve belirli bir mezhebe ait olmayan MST köklerini, “özgürlük Hıristiyanlığı” olarak adlandırılabilir olan sosyo-dinsel kültüre borçludur.⁴ Bu hareketin kökeni, Brezilya Kilisesi ve özellikle Papaz Arazi Komisyonu’nun rolüne değinmeden anlaşılabilir.

Kilise 1964 Nisan ayında gerçekleşen askeri darbeyi destekledikten sonra (Hıristiyan değerlerinin hayalci “Bolşevik tehdide” karşı savunulması adı altında) 1970’li yıllarda diktatörlük rejimine ve bunun eşitlikçi olmayan kalkınma modeline karşı muhalefetin ana güç-

3 MTS ile ilgili olarak, Maurice Lemoine ve Philippe Revell’in Le Monde Diplomatique’de çıkan makalelerine bakınız. Latin Amerika’daki yeni köylü hareketlerinin genel bağlamı ile ilgili olarak, okuyucular James Petras’ın (1997) ilginç çalışmasından ayrıntılı bilgi alabilir.

4 Bu terimden benim anladığım, 1960’lı yılların başlangıcından itibaren bütün Latin Amerika’da milyonlarca Hıristiyan’ı halk sınıfı mücadelesi için seferber eden CEB’ler [Hıristiyan kilisesine bağlı topluluklar] ve ruhani sınıftan olmayan papazlar dahil olmak üzere, 1970’lerde görülmeye başlanan özgürlükçü teoloji akımının ruhsal ifadesini teşkil ettiği büyük bir sosyal harektir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Löwy (1996).

lerinden birisi haline gelmiştir. Katoliklerin özgürlük teolojisinden esinlenen ve Hristiyan kilisesine bağlı toplulukları (CEB) da aynı doğrultuda esinleyen en ilerici kesimi için, halkların fakirliği ve acılarının sorumluluğu kapitalizmin kendisine aittir. Örneğin, 1973 yılında yayımlanan bir ortak bildiri, Brezilya'nın Orta Batı bölgesindeki piskoposlar ve daha üst düzey dini görevliler "Kiliselerin Çılgılığı" adı altında bir belge yayımlamıştır. Bu belgenin sonuç kısmında şu ifadeler yer almaktadır: "Kapitalizm yenilgiye uğratılmalıdır: o en büyük şeytan, birikmiş günah, çürümüş köktür, çok iyi bildiğimiz yoksulluk, açlık, hastalık ve ölüm meyvelerinin hepsini üreten bir ağaçtır...Bu sebeple, üretim araçlarının (fabrikalar, arazi, ticaret, bankalar) özel mülkiyetinin ilerisine gitmeliyiz."⁵

Max Weber ekonomi tarihi ve din sosyolojisi konularındaki çalışmalarında, Katolik etiğin- ve ayrıca Lutherçiliğin - kapitalizmin soğuk ve kişisel olmayan ruhuna karşı "derin nefretine" dikkati çekmiştir:

"Her kapitalist girişimin esinlendiği Katolik etik kapsamındaki derin nefret [tiefe Abneigung] temel olarak bir kapitalist ekonomi tarafından kurulan ilişkilerin kişisel olmayan niteliğinden duyulan korkuya dayanmaktadır. Bu kişisizleştirme, belirli insani ilişkileri Kilise'nin etkisinden uzaklaştırmakta ve bunlar içine nüfuz etmesini veya bunları etik bir bakış açısı ile şekillendirmesini önlemektedir" (Weber, 1923: 305).

Bu "geleneksel" tutum Brezilya Katolikliğinin en radikal akımında iki önemli farkla karşımıza çıkmaktadır: a) kapitalizme karşı ahlaki protesto, Marksist kuramdan esinlenen bir modern toplumsal analizle (bağımlılık kuramı ile) desteklenmektedir; b) fakirler artık şefkat ve yardım bekleyen mağdurlar ya da nesnelere olarak değil, kendi tarihlerinin öznelere, kendi özgürlüklerinin aktörleri olarak algılanmaktadır.

Kiliseye bağlı bütün yapılardan çok azı bu "fakirler için tercih edilebilir seçeneği" Papaz Arazi Komisyonu (CPT) kadar radikal ve tutarlı bir biçimde ele alabilmiştir. Özellikle dini okullardan gelenler, papazlar ve hatta bazı piskoposlardan oluşan ruhban sınıfı üyeleri ve ayrıca teologlar, uzmanlar, İncil bilginleri, sosyologlar ve hepsinden ötesi genelde kırsal kesimlerden gelen yardımcı işçilerden oluşan geniş bir şebeke olan ve 1975 yılında kurulan CPT, **köylü** liderleri için zorlu bir okul olmuştur.⁶

İlk olarak Kuzey Bölgesi Amazonia ve Kuzey Doğu Bölgesinde kurulmuş, daha sonra CNBB'ye (*Ulusal Brezilyalı Piskoposlar Konferansı*) olan doğrudan bağlantısı sayesinde yavaş yavaş ülkenin tümüne yayılmıştır. Komisyon yerel cemaat yapıları ile ilgili olarak önemli oranda özerklik uygulamaktadır ve her bölgenin piskoposlarının iyi niyetli tutumlarına dayanmaktadır (Mainwaring, 1986: 178-81, ve Gaiger, 1987: 34).

Pek çok vasıfsız işçi gibi, ruhban sınıfından bazıları da - Parrot's Beak olarak bilinen bölgedeki (Para eyaletinde) örgüt lideri Peder Josimo Tavares en iyi bilinen örneklerdir- CPT'nin hakları için mücadele veren kırsal işçilerin tarafındaki aktif ve uzlaşmaz bağlılıklarını hayatları ile ödemişlerdir.

5 Los Obispos Latinoamericanos entre Medellín y Puebla (San Salvador: Universidad Centroamericana, 1978), 71.

6 Brezilyalı araştırmacı Luis Inacio Germany Gaiger (1987: 58-60), CPT'nin ruhani sınıftan olmayan işçilerinin **köylü** hareketinin ilk başlarında «organik entelektüeller» rolünü oynadığını düşünmektedir. CPT'nin desteklenmesi konusunda en aktif olan piskoposlar arasında, CPT Başkanı Mgr. Moacir Grechi, Sao Felix do Araguaia piskoposu Mgr. Pedro Casaldaliga ve Goias piskoposu Mgr. Tomas Balduino yer almaktadır (Beozzo, 1994: 129-30).

CPT'nin -ve ayrıca CEB'lerin ve genel anlamda özgürlük Hıristiyanlığının- milenaryanizmi "Tanrı Krallığı" sosyo-dinsel ütopyasında başka bir dünyaya yönelik yüce bir nitelik olarak değil, fakat bu dünyadaki sevgi, adalet ve özgürlüğe dayanan yeni bir toplum olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte, geleneksel milenaryan inançların aksine, bu "Krallık" yakın zamanda gerçekleşecek bir durum değil, İncil'deki Göç modelini takip eden, Vaat Edilen Ülkeye doğru uzun bir yürüyüşün (Brezilya dilinde *caminhada*) sonucunda elde edilecek bir sonuçtur. Mevcut toplumsal mücadeleler dini açıdan "Krallığı" önceden canlandıran ve haber veren aşamalar olarak yorumlanabilir. İncil'in yenilikçi ve sosyal tarih bilincine sahip bir yorumu, bu nevi şahsına münhasır milenaryan inanca ve bu inancın işçi sınıfına yayılmasına şekil veren belirleyici unsurlardan birisidir.⁷

CPT'nin sosyo-dinsel kültürünün MST'de de görülen temel özelliklerinden birisi, kapitalizmin kırsal bölgelerde uygulanmaya başlamasından sonra ortaya çıkan şiddetli sosyal sonuçlar olan işsizlik, *köylülerin* tahliyesi, fakirleştirme ve kırsal bölgelerden göçle ilgili eleştirilerdir. Buna, askeri diktatörlerin otoriter "modernleşme" politikalarının ve "paranoyak" projelerinin kınanması ve 1985'te başlayan askeri rejimin yerini alan sivil hükümetlerin neoliberal eğilimlerine karşı protestolar eşlik etmektedir.

Özgürlükçü Hıristiyanlığın temel önermesi olan "fakirler kendi tarihlerinin öznelidir" fikrinden başlamak üzere, CPT kırsal işçilerin kendi kendine örgütlenmesine yardımcı olmayı kendisine hedef olarak belirlemiştir. CPT sosyal hareketlerin özerkliğini ve bunların laik niteliğini kabul ederek, geleneksel ruhban sınıfı kavramı olarak "Hıristiyan" birliği ya da partisi terimlerini reddetmektedir. Bu sadece tarım işçilerinin kendi kendilerine örgütlenme çabalarının- polis baskısına karşı ya da büyük toprak sahiplerinin temsilcilerinin baskısına karşı- desteklenmesi, teşvik edilmesi, korunması ve bunlara yardımcı olunması sorunudur. Bir Fransiskan ve CPT'nin Rio Grande do Sul eyaletindeki başlıca örgütleyicilerinden birisi olan Sergio Gorgen şunları yazmıştır: "CPT sınıf örgütlerinin yerine geçmez. Katkıda bulunmaya, bilgi vermeye, bilinçlendirmede yardımcı olmaya, örgütlenme biçimlerini geliştirmeye ve gerçeği bilimsel olarak incelemeye çalışır, ancak işçilerin temsili organlarının yerini almaz" (Gorgen, 1987: 67-68).

Bununla birlikte, uygulamada, "tavsiyede bulunma" (*assessorar*)- bu Brezilyaca terim çoklu anlamları bakımından İngilizce'den daha zengindir- ve "yönetme" ile arasındaki ayrımın sürdürülmesi her zaman kolay değildir. MST'nin oluşum yılları boyunca özerk örgüt ve CPT'deki ruhban sınıfının belirli üyeleri arasında kaçınılmaz gerilimler ve tartışmalar ortaya çıkmıştır.⁸

MST 1979-1985 yılları arasında ilk olarak Brezilya'nın güneyindeki belirli eyaletlerde kurulmuş ve daha sonra tüm ülke çapına yayılmıştır. Encruzilhada Natalino askeri kampındaki epik mücadele sırasında askeri ve yerel ve federal güçlerle çatışma içinde geçen binlerce gün (1981- 1983) ile başlangıçtan itibaren hareket "boştaki arazilerin "yasadışı" yollardan işgal edilmesi ve demokratik olarak kendi kendine yönetilen kampların kurulması dahil ol-

7 İncil bilgini ve Benedictine üyesi Marcelo de Barros Souza'nın (1983) CPT tarafından yayımlanan *A Bíblia e a luta pela terra* adlı kitabına bakabilirsiniz.

8 S. Gorgen ile röportaj, 5 Haziran 1999.

mak üzere yeni mücadele yöntemleri geliştirmiştir. Çoğu kez topraksız insanlar askeri polis tarafından kaba bir şekilde tahliye edilmiştir, ancak bazı durumlarda bu işgallerin herkesin gözünün önünde olması ve Kilise, sendikalar ve sol partiler tarafından da desteklenmesi hükümeti müzakerelere zorlamıştır.

Hareketin kurulması sürecindeki önemli bir aşama Ocak 1984'te Cascavel'de (Parana eyaleti) yapılan bölgesel (Güney) toplantı olmuştur; bu toplantı CPT tarafından değil de üyelerin kendisi tarafından düzenlenen ilk toplantıdır. Onaylanan kararlar arasında, CPT ve diğer kurumlarla ilgili bir özerklik bildirisi ve ayrıca hareketin hedeflerinin tanımlanması (tarım reformu ve "adil ve eşitlikçi, kapitalizmden farklı" yeni bir toplum) vardır. MST, Ocak 1985'te Brezilya eyaletlerinin bir çoğundan gelmiş olan 1.500 delegenin katılımı ile yapılan Birinci Topraksız Köylüler Dernekleri Kongresi sırasında Parana eyaletinin başkenti Curitiba'da "resmi olarak" kurulmuştur. Kongre Sonuç Deklarasyonu, askeriye tarafından açıklanan Arazi Kanunu'nun kapitalist, halka karşı olan ve taşınmaz malların bir araya toplanmasına yönelik olduğunu iddia etmektedir.

CPT bu kendi kendine örgütlenme sürecine önemli katkılarda bulunmuştur, fakat hareketin kendisini "danışmanlar"dan uzaklaştırması neticesinde yavaş yavaş gerilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ruhban sınıfının bazı üyeleri ve bazı piskoposlar, MST'nin kendi dostça gayretlerinden uzaklaşacağı ve makul tavsiyelerine uymayacağı fikrini kabul etmekte oldukça zorlanmıştır. "Şiddet" sorusu anlaşmazlıkları su yüzüne çıkarmıştır. Örneğin, Annoni eyaletinin (Rio Grande do Sul) işgali sırasında kırk dokuz ilerici piskopos- Temmuz 1986'da yapılan CEB Altıncı Kiliseler arası Buluşma'da bir bildiri yayımlayarak işgali desteklemişler ancak bu işgalin barışçı özelliğine dikkat çekerek, sonuç olarak "kanlı bastırmaya" sahne olacak bir "şiddet patlamasına" karşı hareketi üstü kapalı bir şekilde uyarılmışlardır (Gorgen, 1987: 76).

Fakat, yavaş yavaş, CPT örgütleyicileri ve buna yakın piskoposların çoğunluğu kendilerini MST'nin ayrılışına terk etmişler ve özerkliğini tanıırken aynı zamanda tutarlı destek sağlamışlardır.⁹

MST bu yüzden bağımsız (bağımsızlığını kısıncanan bir hareket!), laik ve belirli bir mezhebe dayanmayan bir hareket olarak ortaya çıkmıştır; yani Katoliklere ve Protestanlara, inananlara ve inanmayanlara açıktır. (İnanmayanların kırsal çevrelerde çok nadir olarak görüldüğü ve ancak MST ile işbirliği yapan -sayıları oldukça fazla olan - kentli siyasi eylemciler arasında bulunabildikleri belirtilmelidir.) Bu ayrımcı olmayan yapıya rağmen, aktif üyelerin çoğunun ve MST yönetici kadrosunun büyük çoğunluğunun CPT ve CEB'lerden geldiği bir sır değildir; bazıları bu yapılarla olan bağlarını korumuş, fakat hepsi sosyo-dinsel kültürünü ve bağlılıklarını sağlayan derin etik motivasyonlarını özgürlükçü Hıristiyanlıktan almıştır.

Burada MST'nin milenaryarizmi konusu- ya da Brezilya'da kullanıldığı gibi "mistisizm"- konusuna geliyoruz. Eric Hobsbawn'a göre, milenaryarizm sadece bir "eski geçmişten dokunaklı bir kurtuluş" olarak kabul edilmemelidir, fakat aktif olarak kalan ve başka bir biçimde modern toplumsal ve siyasal hareketler içinde devam ettirilen bir kültürel güç olarak ele alınmalıdır. Sicilya Köylü Birlikleri'ne ayırdığı bölümünde sonunda önerdiği sonuç açık-

9 S. Gorgen ile röportaj, 5 Haziran 1999.

ça daha geniş ve evrensel tarihsel, sosyal ve siyasi öneme sahiptir: “[Modern bir hareket olarak düzenlenen milenaryanizm sadece siyasi açıdan etkili olmakla kalmaz aynı zamanda bunu gayretini, yeni bir dünyadaki hararetili güvenini ve en ilkel biçimlerinde bile ona özgü olan duygu cömertliğini kaybetmeden yapabilir.”¹⁰

Özgürlükçü Hristiyanlığın sosyo-dinsel ütopyası, açıkça ya da zımnen, MST kamplarının mücadelelerini ve yaşam tarzını gösteren çeşitli ayinlerde (kutlamalar, alaylar, yürüyüşler, şarkılar, konuşmalar) mevcuttur. Hareketin çoğunluğu özgürlükçü teoloji eğilimleri olan yönetim kadrosu ve üyeleri tarafından organize edilen bu ayinler *köylülerce* oldukça kabul görmektedir, ancak yine de kampların nüfusunun çoğunluğu yeni teolojiden ziyade (Katolik) geleneksel popüler dini uygulamalara - azizlerin sihirli güçlerine inanma gibi- daha yakın durmaktadır. Neo-Pentecostal Protestan azınlığın sayısı da gün geçtikçe artmaktadır; bunlar kampların hem Katolik hem de siyasileştirilmiş ortamından biraz rahatsız olsalar da, toprak mücadelesine katılmaktadır. Avrupa kökenli olan ve özellikle ülkenin güneyinde bulunan daha az önemli iki azınlık ise, genellikle özgürlükçü teolojiye yakın duran, “Romanlaştırılmış” Katolikler (katı biçimde Vatikan doktrinine bağlı olanlar) ve tarihsel Luteranlar’dır (Gorgen, 1997: 285-291).

Fakat “mistisizm” (sözcüğün katı dini anlamı ile değil, Charles Peguy’un verdiği daha geniş anlamı ile) MST’nin sosyo-dinsel kültürünü daha genel olarak kaplamaktadır. Terim üyelerin kendileri tarafından ahlaki uzlaşmazlık, duygusal bağlılık, birisinin hayatı pahasına davaya inanç ve radikal bir sosyal değişim umudunu anlatmak üzere kullanılmaktadır. MST’nin önde gelen liderlerinden birisi olan Joao Pedro Stedile, hareketin mistisizminin kendisini “kültürümüzün simgelerinde, değerlerimizde, mücadele etmen gerektiği inancında” ve her şey bir yana “daha adil ve kardeşçe bir toplum olasılığına” olan inançta gösterdiğini dile getirmektedir (Stedile, 1997: 105).

Bu laik mistisizm ve bu mürit milenaryanizmi, hareketin eylemcilerinin ayinlerinde, metinlerinde, konuşmalarında ve eğitimlerinde mevcuttur. Bunlar bir bakıma üyelerin “inanma enerjisi”nin MST’nin devrimsel ütopyasına yatırımını temsil etmektedir.

“Kapitalizmden farklı” yeni bir toplumun (“Krallığa” eşdeğer olarak kullanılan laik terim) geleceğine olan bu azimli inanç, MST’nin kendisine acil ve somut hedefler belirleyerek, belirli güç noktalarındaki yetkililerle görüşerek ve kârlı ve verimli tarım kooperatifleri organize ederek kusursuz modern bir mantık çerçevesinde hareket etmesine engel olmamaktadır. Ütopya ve gerçekçiliğin bu başarılı sentezi, Topraksız Kırsal İşçi Hareketi’ni sadece kırsal kesimlerde yaşayan fakirlerin radikal bir tarım reformuna yönelik mücadelesinin örgütlü bir ifadesi haline getirmekle kalmamış, aynı zamanda neoliberalizme karşı mücadele veren Brezilya “sivil toplumunun”- sendikalar, kiliseler, sol partiler, mesleki ve akademik dernekler- bütün güçlerince merkezi referans olarak kabul edilmesine katkıda bulunmuştur. ■

Kaynakça

- Beozzo, Pe. Jose Oscar (1994) *A Igreja do Brasil*, Petropolis: Vozes.
- Gaiger, Luis Inacio Germany (1987) *Agentes religiosos e camponeses sem terra no sul do Brasil*, Petropolis: Vozes.
- Gorgen, Frei Sergio Antonio (1987) *Os cristaos e a questao da terra*, S. Paulo: Editora FTD.
- Gorgen, Frei Sergio (1997) "Religiosidade e fe na luta pela terra," in Joao Pedro Stedile (ed.), *A Reforma Agraria e a Luta do MST*, Petropolis: Vozes.
- Hobsbawm, E. (1959) *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries* (İlkel Ayaklanmalar: 19. ve 20. Yüzyıldaki Eski Toplumsal Hareket Biçimleri Üzerine Çalışmaları), New York: Norton Library.
- Löwy, M. (1996) *The War of the Gods: Religion and Politics in Latin America* (Tanrıların Savaşı: Latin Amerika'da Din ve Siyaset), London: Verso.
- Mainwaring, Scott (1986) *The Catholic Church and Politics in Brazil 1916-1985* (Brezilya'da Katolik Kilisesi ve Siyaset: 1916-1985) Stanford: Stanford University Press.
- Petras, J. (1997) *La izquierda vuelve el golpe*, Rosario, Argentina: Ed. Homo Sapiens.
- Souza, Marcelo de Barros (1983) *A Biblia e a luta pela terra*, Petropolis: Vozes.
- Stedile, Joao Pedro (1997) "A luta pela reforma agraria e o MST», *A Reforma Agraria e a Luta do MST*, Petropolis: Vozes.
- Weber, M. (1923) *Wirtschaftsgeschichte*, Munich: Dunker & Humbolt.